

ЛЕОНИД ПАНАСЕНКО
ПРОХОДНАТА ПЕШКА ИЛИ
ИСТОРИЯТА НА
БЕЗПРЕДЕЛНИЯ ЧОВЕК

Превод от руски: Валерия Полянова, 1988

chitanka.info

Ах, колко е тъжно, щом зловни думи разголят твоя свят, както вятърът дърветата, и всичко там се свие и се вкочани от студ. Колко е отчайващо, щом чуждата и безочлива истина изневиделица те сграбчи за гушата. По-здроо от примка, по-безнадеждно от задух.

Отгоре на това по време на позорното си бягство от апартамента на Величко Иван Иванович Иванов изрѣси някъде шала си от мохер.

Насреща му фучеше виелица. Тя затрупваше плешивините на леда и превръщаше такситата в призраци с едно-единствено зелено око на челото. Снежинките падаха в разголената душа на Иван Иванович и кротичко се топяха.

Плачеше му се. Само когато бе малък и само майка му се грижеше да не настине. Познаваше проклетите му сливици и винаги повтаряше едно и също: „Ваня, загърни се най-после!“ Но майка му почина и сега Иван Иванович два пъти годишно го тръшваше гнойна ангина. Главният режисьор Гоголев не понасяше актьорите, които вземаха болнични. Наричаше ги нетрудови елементи, а на Иван Иванович бе измислил страшно обиден прякор — Живата болест. Сега нещата отиваха към трета ангина — снегът в душата вече не се топеше.

След премиерата се отбиха уж случайно у Анечка Величко. Впрочем тези „случайности“ се случваха доста често. Анечка живееше на две крачки от театъра в огромен тристаен апартамент заедно с полусляпата си баба, която за два̀сет минути подсигуряваше цялата компания с топли сандвичи: върху филия хляб се слага парченце салам и парченце кашкавал, във фурната кашкавалът се топи... Сандвичите вървяха чудесно с чая, сиреч с обикновения розов портвайн. Апартаментът на Анечка поразяваше Иван Иванович с довоенния си размах — високи тавани, барелефи, паркет, а стопанката го умиляваше с веселия си нрав и винаги доброто си отношение. Обикновено си тръгваше последен от вечеринките и от известно време си беше дарил правото на прощаване да целува ръка на Анечка. Но какво да говорим: в началото на февруари, когато празнуваха у Аня първата роля на Оля Кравченко, Иван Иванович не пожела да се сбогува и да целува ръка. Той остана у Аня. Макар и мислено, остана и на другия ден страдаше и се измъчваше, че всички ще разберат всичко. Шеметните фантазии го опиваха като вино, златото на въображението се претопи с потъмнелия

бакър на действителността и Иван Иванович съвсем сериозно се чудеше на спокойствието на Анечка след онова, което се бе случило.

И ето че дойде този нагъл страхлив Аристарх и разруши всичко. Иван Иванович плетеше крака, изглежда, от мъка, защото почти не беше пил. Автопилотът на подсъзнанието го водеше към дома.

„Не трябваше, не трябваше да влизам в кухнята“ — упрекваше се Иван Иванович и тъжно се свиваше от студ. Така де, събра кураж, търсеше Анечка. Милиционерската униформа му стоеше добре, а на хълбока му приятно тежеше кобурът с бутафорния пистолет. Все още не беше излязъл от ролята си — микроскопична, само две изречения, но финална и много важна според замисъла на Шукшин. Ами да: на сцената тъкмо са утихнали данданиите и „енергичните хора“ са седнали да отпразнуват на маса сдобряването на Аристарх Петровия с тази породиста кобила Верочка (лъчът на прожектора плавно се измества и пада върху крадените автомобилни гуми), когато като гръм от ясно небе, като самото олицетворение на неизбежното възмездие се появява той, артистът Иванов, и произнася своите две изречения: „Всички да станат от местата си! Моля документите!“

„От какъв зор се замъкна до кухнята, глупако?“ — мислено изстена Иван Иванович. Той отново видя как вратата се открява, а там... До печката стои неговата Анечка, а този подъл мошеник Аристарх, сиреч Мишка Воробъов, лакомо ѝ целува ръка. Именно лакомо! Иван Иванович бе толкова потресен, че не можа веднага да се осъзнае: отгоре на това Мишка съчетаваше гнусното си занимание с не по-малко гнусни думи: „Като актьор Ваня, разбира се, е посредствен, а като личност е съвсем бездарен...“ Иван Иванович се втреци. Понечи да посегне към бутафорния пистолет. Чак се олюля от мъка. Лакътят на лявата му ръка хлътна във вратата на кухнята. Матовото стъкло стана на парчета. „Мръсник — жално извика той на Аристарх. — Отдавна трябваше да си в затвора, подлецо...“ Изскочи в антрето, грабна си шапката и палтото...

Толкова му дожаля за себе си, че от очите му бликнаха сълзи. Иван Иванович се спря наред улицата, простря ръце към небето и прошепна на пресекулки:

— Аз съм нищожество. Господи, убий ме! Или ме създай наново. Твоята твар...

Зад снежната веявица не се виждаше не само лицето господне, но и небето. А пък и отзад избибика клаксон и Иван Иванович отскочи на тротоара. Паметта му подсказа: произнесеният току-що монолог е от второ действие на „Черните дантели“. Засрамен от това явно епигонство, Иван Иванович вече с по-стабилна походка влезе в своя вход.

Лампата на стълбището пак не светеше. Иван Иванович пипнешком взе пощата от кутията и се качи на третия етаж. Влезе в апартамента и се опита да закачи палтото си, но от това нищо не излезе: окачалката бе скъсана, пък и място нямаше — всички куки бяха заети с различни вехтории. От огледалото го гледаше рошав капитан от милицията с раздърпан кител. Иван Иванович нервно се изкикоти. И това е заради Аня. Склони го да не се преоблича след спектакъла, така ти отива, муцинко. „Муцинко“... Откъде я изрови тая дума!...

Сред пощата, между два вестника лежеше брошура с лъскава гладка подвързия. Иван Иванович веднага разбра, че е пиеса. На горния етаж живееше Дора Павловна, която отговаряше за тематичния подбор в театъра и получаваше от агенцията за авторско право десетки драми, трагедии и разни фарсове, размножени на ротапринт. Години наред Дора Павловна безкористно го снабдяваше с нови творби. Предлагаше му ги в театъра или ги пускаше в пощенската кутия. Сега единственото, което учуди Иван Иванович, бе качеството на копието. Той скъса опаковъчната целофанена лента и брошурата се отвори с лекота. Тънката, сякаш прозрачна хартия ухаеше на борови иглички. На корицата пишеше: „Проходната пешка или историята на безпределния човек“. Името на автора не говореше нищо на Иван Иванович. За сметка на това изпита леко задоволство, щом зърна годината на издаване: 2978. Вечната история! Научиха се да правят книги, но печатни грешки е имало и ще има. Скочили са с хиляда години напред, моля ви се.

Иван Иванович прелисти брошурата.

Моноспектакъл. Дълги и много подробни ремарки. Такива обяснения са златна мина за режисьора. Точни психологически характеристики, предадена е динамиката на душевното му състояние... Думите сякаш омагьосват... Повтарят се като по време на хипнотичен сеанс, омайват... Интересна композиция. Безмилостно детайлизираната проза преминава в бисерния наниз на поезията и

обратно... Вътрешни монолози... Свобода... Магически словоред. Има ритъм... Много достъпна символика: свобода на волята или точно свобода на избора. В шаха и в живота. Пешката може да умре като пешка или да стане царица. Ако измине Пътя. При героя на пиесата това е излизане извън пределите на своята роля, личност, на жизнената си територия. Излизане извън рамките на съдбата и в края на краищата пълно превъплъщаване...

Иван Иванович конвулсивно преглътна и се откъсна от текста. Лицето му пламтеше. Всички тревоги на вечерта изведнъж се разпръснаха, изчезнаха. Странната пиеса непреодолимо го привличаше, в нея имаше нещо магнетично, близко, вярно улучено от непознатия автор... Този шахматист-неудачник, тази инфантилна личност Юрий Светов много приличаше на него, на Иван Иванович. Същото безразличие, същата несигурност в себе си... Приликата бе толкова голяма, та чак го достраша. Но следва взрив. Експлозия на духа! Юрий Светов разчупва рамките на сивото си битие и съзнание. У него бликват извори от светлина и сила. Откъде са се взели?

Иван Иванович усети, че го втриса. Било от студ, било от възбуда. Намери в кухнята наченато шише коняк, което стоеше там още от Нова година, сипа си пълна чаша и я изпи на екс. После пак отвори брошурата.

— Познавах един човек — прочете той на глас първото изречение и слабото му лице грейна в усмивка. — Бяхме близки през онова лято...

Иван Иванович разбра, че полубезумната вечер е свършила. Започваше ново действие. Започваше безумна нощ.

Приключи с четенето след около час и половина.

И през цялото време образът на Светов изгаряше душата му като газова горелка. Мислите на шахматиста му се умилкваха, обгръщаха го сякаш с мъгла, думите на Юрий, неговото име капеха като мед от устата му. Имаше нещо необяснимо в очарованието на този образ, във вътрешната му прилика с Иванов: той завладя душата на двойника си с такава лекота и непринуденост, сякаш цял живот са били едно цяло, сякаш пиесата бе написана за него, за Иванов, за неговото бъдеще, за излизането му отвъд пределите на обичайното.

Някакъв звук отвън непрекъснато разсейваше Иван Иванович и той най-после не издържа и отиде в кухнята да затегне до дупка тая проклета чешма.

— Кап-кап, кап-кап, кап...

Огледа се с недоумение, чудейки се къде другаде така метално и досадно би могла да капе вода. После отиде до прозореца и разбра всичко. От желязната скоба, която строителите бяха забравили да срежат, висеше ледена висулка. Тя плачеше.

„Излиза, че вече е пролет? — учуди се Иван Иванович. — Виелицата, тишината се дянаха някъде... Значи се е запролетило?! Значи има живот на Земята! Продължава. Как не съм го забелязвал?!“

В поразмразилото се небе по невидимата вода плаваше динената кора на месечината. Иван Иванович из веднъж си спомни гласа на Анечка — тревожен и същевременно радостен: „Почакай, Ваня!“ Така го повика в коридора, когато Иван Иванович вбесено дърпаше палтото си от закачалката. Сякаш отново чу звънтежа на неволно счупеното стъкло, който се смеси със звука на капчука...

„Ако се видим утре — помисли си Иван Иванович — и съм прав, ако гласът ѝ днес наистина трепна... Ще остана! Завинаги! Ще се преселя при Аня — и точка.“

Прииска му се да действа, да върши нещо конкретно. И да е светло.

Запали и трите крушки на евтиния полилей, светна настолната лампа. После, без да знае защо, избута масата и столовете до стената, нависа килима на руло. Стаята веднага стана по-просторна.

Юрий Светов, който вече живееше у него, хареса тази смяна на декорите.

— Лавиците са доста скучни — отбеляза той, като огледа апартамента на Иванов с очите на домакина. — Хайде да действваме!

Лавиците с книги наистина бяха доста примитивно струпани: по осем парчета в две сложени една до друга етажерки.

— Ще ги разместим асиметрично. По-красиво ще е, пък и повече място ще има.

— Готово — весело се съгласи Иван Иванович. — Големи умници сме. И двамата сме без грешка.

След реконструкцията ненаситно пи вода в кухнята — беше се позагрял. Пи направо от чешмата, като пет пари не даваше за

„проклетите“ си сливици. Между другото поля и цветята, за които се сещаше само от дъжд на вятър.

Стръвта за работа, непозната, плачеща, ставаше все по-голяма. Изведнъж му хрумна как чудесно би могъл да се ремонтира палатът на Анечка, който вече смайва наистина само с габаритите си, и съжали, че няма телефон. Щеше веднага да сподели с нея тази страхотна идея. И да се извини пред Аристарх, сиреч пред Миша Воробъов. Никакъв мошеник не е. Напротив, той е самата честност и често се заяжда с Гоголев, защото мрази подмазвачеството. А това, което говореше на Аня? Че то си е истина! Омръзнала му е киселата ти физиономия, омръзнало му е хленченето ти, разбра ли?!

Нещо в стаята все пак не отговаряше на замисъла на Юрий Светов.

Иван Иванович се огледа. Погледът му се закачи за ръба на зелената продънена кушетка. Вън тази пуцина! В ъгъла! Обаче кушетката се заинати: крачетата откъм стената бяха пробили две дупки в линолеума и нямат никакво намерение да се разделят с тях.

— Сега — измърмори той, като търсеше най-изгодното положение, — сега ще те изскубна.

Вече беше наясно за отношението си към тази грозотия и се убеди, че то е много по-сложно от чувството му, да речем, към Мишка Воробъов. „Омразна“ беше най-малкото, което можеше да се каже за кушетката. Това чудовище сигурно още помнеше бившата му жена Люба, с която се бе развел преди шест години. Помнеше Люба — значи помнеше нейното предателство и изневяра. Не онази, в прекия смисъл на думата, а по-оскърбителната — неверието в него като човек, като личност...

Иван Иванович рязко дръпна кушетката към себе си. Крачетата изпращяха и се счупиха.

— Хак ти е, гадино! — победоносно извика той. Кушетката му знаеше сънищата, значи знаеше и мъките му. Защото той бе щастлив само насън. Много пъти. Много пъти душата му литваше над зелената тапицерия като над огромна сцена и той тръпнеше и пееше, защото предчувствуваше идването на Жулиета, задъхваше се от ревност заедно с Отело и проумяваше света през погледа на крал Лир. Как играеше! Кого ли не играеше! Тези проклети несбъднати сънища... Всеки път невидимата зала стенеше от възторг, а Иван Иванович

стенеше от мъка, щом се събудеше. Защото през деня или вечерта, в реалния живот, той пак се вдървяваше, вцепеняваше, може да се каже, хвърляше това на сцената. Гоголев го усети и упорито му възлагаше всички роли на покойници...

Иван Иванович се втурна в кухнята, намери там тъпа туристическа брадвичка и помъкна кушетката на двора.

Дървената рамка затрополи по стълбите. В нощта този звук придоби особено нахалство: като нищо щеше да разбуди цялата къща. Но въпреки всички усилия Иван Иванович и Юрий Светов не успяваха да задържат рамката във въздуха.

„Сега ще изскочи Чумата.“ — помисли си Иван Иванович, когато смъкна кушетката на втория етаж. Така съседите и собствената му жена наричаха мутрестия Федка от четиринайсети апартамент. Заради чугунения прилепчив характер, мръсния пуловер и свирепия мътен поглед — Федка, както се казва, беше вечно наквасен. Чумата вилня в двора им, кажи-речи, пет години. После собствените му приятели здравата го напердашиха, Федка малко миряса и в резултат на травмата получи безсъние. Той не закачаше открито Иван Иванович, но и не го смяташе за човек — винаги го гледаше подигравателно и с презрение, а срещнеше ли го, измърморваше някоя ругатня.

Ако това се беше случило в обикновен ден (по-точно нощ), Иван Иванович би се постарал възможно най-бързо да прескочи опасната зона. Обаче Юрий Светов, чийто образ вече бе обсебил мислите и сърцето му, спря да си почине точно срещу четиринайсети апартамент.

Щракна ключалка.

— Да не си откачил бе, мухльо? — изръмжа Чумата, като подаде в коридора рошавата си глава. Той запали лампата и примижа от безжалостната светлина на голата крушка.

Юрий Светов прехвърли брадвичката в дясната ръка, а с показалеца на лявата гнусливо закачи и дръпна към себе си фланелката на Чумата.

— Сега ще ти отсека ушичките — благо рече Светов, а Иван Иванович примря от възторг. — Излез, драги ми съседе!

Федка хлъцна от страх и се хвана за фланелката, която се разтягаше като гумена.

— Що... що хулиганстваш!

На двора, в черната дупка на небето между покривите на къщите, лениво кръжаха светулките на звездите.

Той с лекота нацепи дъските до пясъчната площадка, направи пирамидка от трески. Драсна клечка кибрит. Това, което допреди час бе кушетка, лумна като слама. Пламъкът се изравни с лицето му.

И в този миг усети, че е дошло време за сбогуване.

„Не ти ли е мъчно да се разделяш? — попита го Иван Иванович. — Разбирам, увлякъл си се, вживял си се в образа... Но това е смърт на личността.“

Светов махна с ръка и се усмихна.

„Хайде, старче, не се плаши. Това е твоето завръщане... Рождение!“

„Тогава сбогом. Пази тялото. Още го бива, но често боледува от ангина. Помни.“

„Сбогом. Ще помня.“

Видя в танцуващата светлина на огъня отделилата се сива сянка на Иван Иванович. Още по-страхлива от бившия си стопанин, нелепа и жалка на този огнен празник на преобразението. Сянката запристъпва от крак на крак по снега, прегърби се и влезе в огъня. Сякаш не бе я имало! Само пламъкът изведнъж изсъска и се притисна за миг до земята, сякаш върху нажежените въглени бяха плиснали вода.

Чумата, който страхливо и потайно наблюдаваше действията на съседа от прозореца, окончателно затвърди мнението си — Иванов е откачил, няма начин! — и отиде да си доспива в съседната стая. Че кой нормален човек ще пали на двора почти нова кушетка? При това посред нощ!

Запази не само същата външност, но и памет. Тъкмо тя подсети Юрий Светов, че Гоголев е насрочил репетиция в девет — за да разработва мизансцените.

Грижливо сгъна милиционерската униформа, сложи я в чантата, отгоре — кобура и хавлиената кърпа. После пи кафе — безсънната нощ му се бе отразила, потърси брошурата с пиесата, но безрезултатно и се отказа, накрая излезе от къщи.

На сутринта пак бе застудяло.

Свирукайки мелодия на Франсис Лей, Светов се спусна към Днепър. От огромната дупка в леда, където обикновено се къпеха градските моржове, се вдигаше пара.

„Като за първи път няма да прекалявам“ — помисли си Светов и бързо се съблече.

Когато предпазливо влезе в ледената вода — за да не си намокри главата, — сърцето, което сигурно още принадлежеше на Иван Иванович, леко трепна. Поплува натам-насам, пръхтейки от удоволствие. После потича и се разтри с кърпата до зачервяване. Облече се пак така бързо, както се беше съблякъл.

Часовникът показваше девет и четвърт.

Светов, който си тактуваше с ръка, с бодра стъпка се изкачи по улица Садовая и зави към театъра. Свикваше със себе си както наемател — с нова къща. Къщата му харесваше.

Гардеробиерът, вечно съненият Иван Сидорович, който никога не забелязваше Иванов, се изправи на крака пред Светов и с лек поклон му взе палтото. Станалото явно обезкуражи стареца.

В това време Юрий Светов прекоси фойето, мина по двата коридора, после през „съблекалнята“ и стъпи на сцената. Там вече вилнееше главният режисьор.

— И таз добра! — изсъска Гоголев. — Точно вие да ми закъснявате!

Светов се огледа. Очите му се учудиха. Преди винаги забелязваха само някакъв детайл: късче, огризка от обкръжаващата действителност. Сега погледът му обгърна всичко: скучаещата Вера Сергеевна, тоест Елена Фролова, бодрия Аристарх, който беше ударил една за изтрезняване — подари му всеопрощаваща усмивка. Кузмич, техния единствен народен, който вяло дъвчеше сандвич. Встрани седяха останалите „енергични хора“. За разлика от Аристарх хората бяха махмурлии — върху лицето на Обикновения човек бе изписана с едри щрихи нечовешка мъка.

Стана силно течение. На сцената полъхна вятър.

— Хайде стига — рече Светов на главния режисьор. — Не се суетете.

С крайчеца на пръстите си той леко избута Гоголев зад кулисите. Онзи безропотно се подчини.

Щом го видя на сцената, Олечка, тоест Аня Величко, пребледня.

— Какво ти е, Ваня? — тихо попита тя. — Болен ли си? Не приличаш на себе си.

— После! — прекъсна я той. — После, любима. Целият живот е пред нас. Има време да се наприказваме.

Той властно вдигна ръка, призовавайки към тишина, и се обърна към актьорите:

— Днес ще играя аз, приятели. Първо ще ви разкажа малко за себе си. Да се запознаем. Казвам се Юрий. Юрий Светов.

Пак подухна вятър.

Залязващото слънце, което висеше на един стар декор още от миналия сезон, внезапно се откъсна от мръсната марля, заблестя, разпукна се като огнено цвете и изгря над сцената. А на бутафорното дърво въпреки здравия разум запяха бутафорни птици.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.